

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ: СТАН ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Тіньова економіка являє собою значну загрозу для національної фінансової системи України. Це економічна діяльність, яка прихована від суспільства та держави, не контролюється та не враховується державними органами. Тіньова економіка безпосередньо впливає на втрати державних доходів, бюджетний дефіцит та державний борг. Недоотримання податкових надходжень, спричинене тіньовою економікою, призводить до зростання бюджетного дефіциту та державного боргу. Тіньова економіка також створює проблеми для банківської системи та кредитування, ускладнюючи моніторинг грошових потоків та кредитних ризиків. Крім того, значна частка економічної активності, що не відображається в офіційних статистичних даних, ускладнює проведення ефективної монетарної політики, що впливає на рівень інфляції. Для ефективної боротьби з тіньовою економікою необхідно застосовувати макроекономічні фінансові інструменти, такі як реформування податкової системи, використання сучасних технологій, підвищення прозорості роботи державних органів, здійснення ефективної монетарної політики та стимулювання інвестицій. Ці заходи сприятимуть зниженню рівня тіньової економіки, зміцненню національної фінансової системи та забезпеченню стабільного економічного розвитку країни. Лише спільними зусиллями держави, бізнесу та громадянського суспільства можна досягти значних успіхів у боротьбі з тіньовою економікою.

В Україні тіньова економіка становить значну частину валового внутрішнього продукту (ВВП), що призводить до великих втрат для державного бюджету, так ухилення від сплати податків, нелегальна зайнятість, неофіційна торгівля та інші форми прихованої економічної діяльності створюють суттєві бар'єри для ефективного управління державними фінансами. Тіньова економіка сприяє зростанню соціальної нерівності, оскільки частина населення отримує доходи нелегально, уникаючи податків, тоді як інші громадяни змушені платити податки відповідно до законодавства, що підриває довіру до державних інституцій та знижує рівень соціальної справедливості. Тіньова економіка перешкоджає економічному зростанню, оскільки нелегальна діяльність не враховується в офіційній статистиці, що ускладнює планування та реалізацію економічної політики і звісно ж сама нестабільність правового поля та високий рівень корупції знижують інвестиційну привабливість країни, що перешкоджає притоку іноземних інвестицій. Дослідження загроз тіньової економіки для державних фінансів та шляхів їх вирішення є надзвичайно важливим для розробки ефективної фіскальної політики, спрямованої на зменшення обсягів тіньової економічної діяльності та забезпечення сталого економічного розвитку України.

Сьогодні важливо мати загальну оцінку ступеня тіньової економіки. Варто зазначити, що для протидії цьому сектору необхідно розпочати боротьбу з причинами його породження, а не лише з наслідками. Збільшення кількості суб'єктів тіньової економіки є серйозною загрозою для економічної безпеки. Також під тіньовою економікою розуміють економічну діяльність, яка з різних причин не враховується в офіційній статистиці і, відповідно, не включається до складу ВВП [1, с. 98].

Слід зазначити, що тіньова економіка виникає через прагнення уникнути вимірювання, тому ряд вчених використовують непрямі методи, дають можливість дати їй відносну оцінку: витрати домашніх господарств роздрібний товарообіг та послуги; електричний метод збитковості підприємств; монетарний [2, 3].

У передвоєнний період, за попередніми даними Мінекономіки, рівень тіньової економіки у 2021 році сягнув 35,2% від обсягу офіційного ВВП, що на 2,2% вище, ніж показник 2020 року [4].

Вплив війни на Україну мав декілька наслідків для тіньової економіки, які відіграли ключову роль у формуванні передчасних прогнозів.

1) Перебої в економічній діяльності: війна порушила економічні процеси, зокрема у східних регіонах України, які зазнали прямого впливу конфлікту, що спричинило падіння економічної активності в загальному, включаючи тіньовий сектор і робота підприємств, особливо у неформальній сфері, ускладнилася через зростаючі ризики та невизначеність.

2) Зростання корупції. Воєнні дії відкрили нові можливості для корупції, зокрема в зонах, що контролюються сепаратистами. Корупція, як важлива складова тіньової економіки, зросла через збільшення стимулів до корупційних дій, у тому числі контрабанди, вимагань та крадіжок.

3) Руїнування ланцюгів поставок. Конфлікт порушив традиційні ланцюги поставок, особливо у відносинах з країною-агресором, що вплинуло на тіньову економіку, яка адаптувалася шляхом пошуку нових джерел поставок та ринків збуту.

4) Підвищене використання готівки. Внаслідок війни спостерігалось зниження довіри до банківських установ та зменшення доступності банківських послуг у деяких регіонах, що спричинило зростання готівкових операцій, включно з тіньовими.

5) Збільшення ризиків та невизначеності. Військові дії підвищили ризики та невизначеність для бізнесу в Україні, особливо для тіньового сектору, що призвело до зниження інвестицій та зміщення діяльності у бік більш короткострокових і менш ризикованих проектів.

Для ефективної боротьби з тіньовою економікою необхідно застосовувати макроекономічні фінансові інструменти, які сприятимуть зниженню рівня тінізації та покращенню економічної стабільності. Основні заходи включають реформування податкової системи, спрощення податкових процедур, зниження податкових ставок для малого та середнього бізнесу, використання сучасних технологій для моніторингу та контролю економічної діяльності, підвищення прозорості та відкритості роботи державних органів, а також ефективну монетарну політику.

Список використаних джерел:

1. Подмазко О.М. Макроекономічна результативність процесу зменшення тіньового сектора економіки України. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 12. С. 95–100.
2. Дяченко О.П. Науково-методичні засади виявлення та оцінки масштабів тіньової економічної діяльності. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 8. С. 60–63.
3. Перерва П., Романчик Т., Ткачов М., Гришко Н. Двоїстий характер впливу тіньової економіки на рівень економічної безпеки. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Економічні науки. 2022. № 1. С. 63–69.
4. Міністерство фінансів України. Індекси. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/>